

Olga Janša Zorn

HISTORIČNO DRUŠTVO ZA KRANJSKO (6. nadaljevanje*)

VIII. MESEČNI SESTANKI

9. 1. 1862¹⁴⁴ je tajnik Dimitz predaval o Dizmovi kroniki in o članih Dizmove bratovščine. Bratovščino so ustanovili 1688 na predlog upravnika idrijskega rudnika Künpacha, ki je v njej vpisan kot prvi. Zadnji vpisani akademik je bil grof Blagay. Dimitz navaja 26 članov bratovščine z glavnimi življenjepisnimi podatki. Leta 1862 je delo bilo še v posesti družine Erberg v Dolu.¹⁴⁵ O njem je pisal dr. V. F. Klun,¹⁴⁶ kasneje pa Radič v *Blätter aus Krain* (1864). Zaradi upodobitve grbov je kronika do danes zanimala zlasti umetnostne zgodovinarje in je v novejši literaturi obdelana predvsem s tega vidika.¹⁴⁷ Radič je predaval o rokopisu Avguštinove *De civitate Dei* iz nekdanjega samostana v Bistri (prepis iz leta 1347). Poudaril je, da so bili samostani središče kulturnega življenja, in obžaloval, da jih je Jožef II. razpustil. Kranjska je bila v preteklih stoletjih vedno povezana s splošnim kulturnim razvojem civilizirane Evrope.

6. 2. 1862¹⁴⁸ je govoril ravnatelj Nečasek o leta 1792 na ljubljanskem liceju organiziranem študijskem konsesu. V gimnazijskih aktih je našel zanimivo predavanje profesorja in bibliotekarja Wildeja, datirano s 5. avgustom 1792 (o glavnih smereh javnega pouka, o normalkah, o gimnaziji, o filozofskem študiju ipd.). Po predavanju je tajnik Dimitz zelo obžaloval Nečaskov odhod v Prago. Peter Radič je navzočim sporočil, da je dobil zagotovilo od univerze v Freiburgu, da se tam nahajajo pisma Tomaža Dolinarja profesorju Engelbrechtu Klüpflu. Potem je prebral iz svojega pravkar na Dunaju objavljenega dela Herbart VIII von Auersperg nekaj o kmečkem uporu 1573. Naslonil se je na dokumente v deželnem arhivu. Končno je še H. Costa predstavil dvoje zanimivosti: najprej na podlagi arhivskega gradiva spopad med ljubljanskimi meščani in vojsko v 17. stoletju, nato pa o zgodovini dvobojev v 17. stoletju s posebnim ozirom na Kranjsko.

7. 8. 1862¹⁴⁹ se je mesečni sestanek pričel s spominskim govorom H. Coste ob smrti deželnega predsednika Karla Ulepiča, častnega člana društva. Nato je spregovoril še o Radičevem prvem (in edinem) snopču priročniku *Geschichte Krains* (1862) in ponovno omenil dolgoletno željo po zgodovini Kranjske, češ da od Vodnik-Richterjevega priročnika dalje ni nič primerne zlasti za šolsko mladino, čeprav sta Klun in Hicinger svoj čas (1856) sprejela obvezo napisati tak priročnik. E. H. Costa je ocenil delo L. Bechstein, *Deutsches Museum für Geschichte, Literatur, Kunst un Alterthumsforschung* (Leipzig 1862, 352 str.), kjer peto poglavje obravnava zgodovino reformacije na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem v letih 1582–1583. S tem je ponovno opozoril na zgodovino reformacije v notranjeavstrijskih deželah. Spregovoril je še o razširjenosti slovanskih bivališč v najstarejših časih v srednji Evropi, po razpravi, ki jo je napisal nemški zgodovinar dr. G. Landau o raziskavah v Turingiji in vzhodni Frankovski.

11. 9. 1862¹⁵⁰ je H. Costa prebral razpravo K zgodovini trgovanja s soljo na Kranjskem,¹⁵¹ s podatki po starejši literaturi in arhivskem gradivu od 13. do konca 18. stoletja.

* Prvih pet nadaljevanj razprave je bilo objavljenih v ZČ 45/1991, št. 2, str. 217–238; ZČ 45/1991, št. 3, str. 393–410; ZČ 45/1991, št. 4, str. 581–593; ZČ 46/1992, št. 1, str. 41–64 in ZČ 46/1992, št. 4, str. 457–468.

¹⁴⁴ MHK 1862, str. 4–8.

¹⁴⁵ Danes v Arhivu Slovenije.

¹⁴⁶ V. F. Klun v MHK 1852, str. 27–28.

¹⁴⁷ Polonca Vrhunc: Simon Tadej Volbenk Grahovar. Zbornik za umetnostno zgodovino 1970, str. 107–132; tam so tudi drugi bibliografski podatki.

¹⁴⁸ MHK 1862, str. 12–15.

¹⁴⁹ MHK 1862, str. 55–60.

¹⁵⁰ MHK 1862, str. 71–76.

¹⁵¹ Celotna razprava je ponatisnjena v rubriki Mesečni sestanki, MHK 1862, str. 71–73.

Dimitz je govoril o kulturnozgodovinskih drobcih iz deželnosodnih in kriminalnih protokolov gospostva Loka v letih 1625–1689. Franc Ksaver Ignac Jakob Jodok Taufferer, rojen 1736 v Višnji Gori, umrl kot prošt samostana Vorau na Štajerskem,¹⁵² brat zadnjega stiškega opata, je bil opisan v Radičevem sestavku. Ob koncu je dr. E. H. Costa spregovoril še o tretjem delu razprave štajerskega zgodovinarja Franca Ilwofa o turških vpadih na Štajersko, objavljeni v glasilu Historičnega društva za Štajersko.¹⁵³

3. 10. 1862¹⁵⁴ je H. Costa obujal spomine na prizadevanja za slovensko leksikografijo. Spominjal se je svojih študijskih let v Gradcu in tega, kako je na pobudo profesorja Kolomana Kvasa pričel sestavljati slovar z naslonitvijo na Megiserja, Pohlina, Jarnika idr., od slovnice pa sta mu dobro služili zlasti Pohlina in Kopitarjeva. Zapore so se pojavile zaradi različnih slovanskih črkopisov, zato je sestavil primerjalne tabele s tedaj obstoječimi slovanskimi znaki za črke. Sredi tega študija pa je sprejel službo na Dolenjskem. Za njim se je dela lotil Anton Murko in ga tudi dokončal. Costa omenja, da ga je Murko prav v zvezi s tem delom obiskal v spremstvu Miklošiča v Novem mestu in da mu je ob slovesu napisal v album (v bohoričici): »Slava bode spet slovela,
ki Slovencom da ime.
Po deželah se raznesla,
perdobila češčenje.«

Miklošič pa je napisal geslo: »*Nil non pro patria lingua!*«

Sledilo je predavanje mladega Jurija Kozine o zgodovini pleterskega samostana (nekaj gradiva zanjo je našel v dunajskem dvornem arhivu). P. Radič je govoril o svojih arheoloških odkritjih na ruševinah gradu Friedrichstein.¹⁵⁵

6. 11. 1862¹⁵⁶ E. H. Costa je predstavil takrat izšlo delo August Potthast, *Bibliotheca historica medii aevi*, Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters von 375–1500 (I. del, Berlin 1862). Hvalil je tudi Sybelov¹⁵⁷ *Historische Zeitschrift* in v Göttingenu izhajajočo *Bibliotheca historico-geografica*. Prvikrat se je na mesečnem sestanku s predavanjem predstavil suplent Alfons Müllner, govoril je o rimskih napisih in o srednjeveškem nagrobniku na pokopališču v Stari Loki. P. Radič je govoril o biblioteki knezov Auerpergov v Ljubljani. Opisal je njeno notranjo ureditev in naštel nekaj pomembnejših rokopisov, tiskov in inkunabul.¹⁵⁸ To predavanje je vzbudilo napeto diskusijo o arhivih in H. Costa je opozoril na nedavno prodajo arhivalij kot makulature. Društvenemu tajniku so naročili, naj se obrne na deželno vlado in skuša doseči, da se taki dogodki preprečijo in da bi bilo pridobivanje arhivalij pridržano Historičnemu društvu. Ing. Leinmüller je govoril o rimskem votivnem kamnu, najdenem v kostanjeviškem okraju in o neki numizmatični najdbi iz Trsta.

4. 12. 1862¹⁵⁹ je E. H. Costa spregovoril o rokopisu Matije Čopa o slovenski literarni zgodovini. Costa je bil namreč lastnik tega rokopisa, ki je bil kupljen iz Čopove zapuščine.¹⁶⁰ Žal je bilo mnogo tega, kar sta zbrala Henrik in Etbin Costa prodano v tujino.¹⁶¹ Tako sta Klun in Costa, ki sta imela velike zasluge za zbiranje arhivskega in knjižnega gradiva, prvi zaradi nenadnega odhoda iz Ljubljane, drugi zaradi hitre smrti, prepustila svojo bogato zapuščino usodi. Za Costovo zapuščino vsaj vemo, kam je šla (razen dnevnikov), medtem ko za Klunovo ne vemo ničesar.

P. Radič je govoril o kranjskem stanovskem arhivu in registraturi. Posebej je poudaril potrebo izdelave arhivskega repertorija in opozoril na svojo brošuro o sedanjem deželnem

¹⁵² Glej SBL, 12. zv., str. 17.

¹⁵³ MHVSt 1862 (11. letnik).

¹⁵⁴ MHK 1862, str. 81–84.

¹⁵⁵ MHK 1862, str. 84.

¹⁵⁶ MHK 1862, str. 93–98.

¹⁵⁷ H. Sybel (1817–1895) je bil Rankejev učenec, profesor v raznih nemških mestih, od 1875 dalje direktor pruskega državnega arhiva, ustanovitelj *Historische Zeitschrift* (1859), ki je izhajal v Münchnu.

¹⁵⁸ MHK 1862, str. 95–97.

¹⁵⁹ MHK 1862, str. 112.

¹⁶⁰ V zvezi s tem rokopisom piše Janko Kos v knjigi o Matiji Čopu (*Znamenini Slovenci*) na strani 138: »Precej let po smrti bodo rokopis prodali na dražbi; kupila ga je ruska vlada, zdaj je menda v Leningradu.« Nikjer ne omenja, da je rokopis najprej kupil Costa in da je s prodajo Costove zapuščine prišel v Leningrad.

¹⁶¹ Glej S. Granda: Usoda zapuščine Henrika in Etbina Henrika Coste. *Zgodovinski časopis* 36, 1982, str. 95–102.

arhivu, ki je pravkar izšla.¹⁶² Nameraval je ponuditi deželnemu zboru praktičen predlog o reorganizaciji arhiva. Na seji ravnateljstva društva 29. novembra 1862 so namreč že razpravljali o predlogu H. Coste glede ustanovitve deželnega arhiva. Ob koncu sestanka je tajnik podal poročilo H. Freyerja iz Trsta o usodi stanovskega arhiva med francosko okupacijo. Tedaj je bil arhiv shranjen v vlažnih kletnih prostorih šolske zgradbe. Po odhodu Francozov so arhiv dvignili, vendar je bil zelo poškodovan.

Skupaj se je v letu 1862 zvrstilo sedem mesečnih sestankov (poleg občnega zbora), na vsakem so bila povprečno tri predavanja. Nastopilo je devet predavateljev, največkrat H. Costa in P. Radič, in sicer kar po petkrat. Po številu predavanj sledi nato E. H. Costa (4), tajnik Dimitz (2), nato pa še Nečasek, Kozina, Müllner, Leinmüller in Freyer (1). Značilna je izrazita usmerjenost predavanj v problematiko arhivskih virov in arhivov nasploh. Na drugem mestu so ocene in poročila o novejši historični literaturi, nekaj malega je še s področja arheologije in zgodovine šolstva.

15. 1. 1863¹⁶³ je govoril H. Costa o slovanskih apostolih Cirilu in Metodu ter njunih zvezah s Kranjsko. Citiral je delo J. A. Ginzla iz leta 1857, naslonil pa se je tudi na starejše pisce: Schönlebna, Valvasorja, Vodnika, Janischa in Hicingerja. Predvsem zadnji je trdil, da se je vpliv slovanskih apostolov čutil tudi na Kranjskem in da so v hrvaških deželah bili poskusi uvajanja slovanske maše, da je v Primorju in Dalmaciji še danes nekaj rimokatolikov, ki imajo slovansko mašo. Dimitz je navzoče seznanil z rokopisom (last Historičnega društva), ki je v njem Leopold Lieber opisal meje Kranjske v začetku osemdesetih let 18. stoletja.

5. 2. 1863¹⁶⁴ je govoril Dimitz o zgodovinskih noticah iz arhiva deželnega sodišča v Ljubljani in pokazal, da se na podlagi arhivskih virov lahko osvetlijo personalne zadeve, pa tudi posestne razmere plemstva, privilegiji mest, samostanov itd. Že takoj naslednji mesec so Mittheilungen pričele objavljati izvlečke iz tega arhiva. Ing. Leinmüller je prebral svojo razpravo o novcih in oznakah prometnih poti ter trgovini v starem veku. Daljši povzetek predavanja je v poročilu o mesečnem sestanku.

5. 3. 1863¹⁶⁵ je Leinmüller predaval o nekem antičnem votivnem kamnu. E. H. Costa je prikazal delo društvenega člana, profesorja državnih znanosti v Innsbrucku dr. H. J. Bidermanna o starih Rusinih (Ukrajincih), njihovih bivališčih ter zgodovini, ki je tedaj izšlo (1862) in ga je Costa ocenjeval kot velik prispevek k etnografiji Avstrije.

9. 4. 1863¹⁶⁶ je novi ravnatelj društva H. Costa v svojem govoru obžaloval, da na Kranjskem, če izvzamemo Radičevo delo o Herbartu Auerspergu in Vodnikov album, nimamo nobenega večjega zgodovinskega dela, ampak le redke brošure. Pred kratkim je v »zunanjih časopisih« pisalo o našem društvu z očitki ravnateljstvu, da je premalo storilo.¹⁶⁷ Costa je menil, da morajo sicer res predvsem odborniki skrbeti za razcvet društva in dosego ciljev, da pa se vse krivde ne sme prevaliti le nanje, ker so bile tudi druge ovire, npr. denarne, saj društvo nima na razpolago nobenih drugih finančnih sredstev razen članarine. Kritiziral je položaj zgodovine na sploh (zlasti domovinske v šolah) in rekel: »Skušnje nas učijo, da zgodovinsko izobraženi možje zastopajo javne interese v parlamentu in drugod popolnoma drugače in bolj utemeljeno.« Potem je pozdravil zgodovinska spisa, ki sta ju v zadnjem času objavila Elze (o superintendencih na Kranjskem v 16. stoletju)¹⁶⁸ in dr. Keesbacher,¹⁶⁹ čeprav nista Kranjca, in spregovoril še o obsežnem anonimnem delu v oktav formatu z litografijami, o dohodkih cerkvenih nadarbin.¹⁷⁰ Costa je društvu podaril nekaj rokopisov iz 17. in 18. stoletja, ki jih je na sestanku tudi predstavil. Društveni tajnik Dimitz se je spomnil pravkar umrlega Petra Chlumezkyja, dopisnega člana društva, svetnika moravskega deželnega namestništva, ki je imel v preteklosti velike zasluge za varstvo arhivskega gradiva in za zgodovino

¹⁶² Ni jasno, na katero brošuro misli.

¹⁶³ MHK 1863, str. 13.

¹⁶⁴ MHK 1863, str. 13–15.

¹⁶⁵ MHK 1863, str. 21.

¹⁶⁶ MHK 1863, str. 21–24.

¹⁶⁷ Ni jasno, v katerih časopisih so bili ti očitki.

¹⁶⁸ Oceno dela je objavil Radič v *Blätter aus Krain* 25. 2. 1862.

¹⁶⁹ O filharmonični družbi.

¹⁷⁰ *Sammlung des Local-Einkommens von sämtlichen geistlichen Pfründen Krains*. 1861, 160 str.

Moravske ter so ga *Mittheilungen* že prej večkrat zelo hvalile. Dimitz je še povedal, da je društvo dobilo od dopisnega člana Kandlerja, zaslužnega tržaškega zgodovinarja več zgodovinskih del in predstavil vsebino *Storia del Consilio dei Patrizi di Trieste 1382–1809 con documenti* (Trst 1858). Očrtal je pomen tega dela tako za zgodovino Trsta kot za njegovo kranjsko zaledje.

13. 8. 1863¹⁷¹ je podal Dimitz na podlagi linstinskega gradiva zgodovino strelstva na Kranjskem. Že pred njim se je Radič ukvarjal z zgodovino strelskega društva.¹⁷² Dimitz je svoje izsledke objavil kar v obliki daljšega poročila o mesečnem sestanku. Razprav na to temo je bilo še več in prav nenavadno se mi zdi to zanimanje za zgodovino strelstva. Ravnatelj Costa je govoril o albumu portretov iz 18. stoletja, lasti nekega Pollinija iz Ljubljane, znanega pod nazivom Dandy von Laibach v evropskih umetniških krogih, sina zdravnika in fizika J. K. Pollinija, ki je imel hišo na Starem trgu 34 in je izviral iz beneškega plemstva, družian pa je pridobila tudi avstrijsko dedno plemstvo.¹⁷³ Sin je bil vsestransko nadarjen risar in glasbenik, kasneje pa operni pevec. Živel je v Parizu, kjer se je zapletel z nečakinjo nekega kardinala, kasneje pa je bil poročen z neko italijansko pevko. Živel je zelo razsipno, tako da je tudi ljubljansko hišo zelo zadolžil; prišel pa je v stik z raznimi imenitniki Evrope in jih upodobil v svojem albumu.

10. 9. 1863¹⁷⁴ je ravnatelj H. Costa podal poročilo o novejših izkopavanjih v Ljubljani, o čemer so *Mittheilungen* prinesle obširnejše poročilo.¹⁷⁵ Ob tem je Costa podaril društvu iz svoje zbirke bakrorez – votivno podobo v čast deželnega glavarja Kranjske W. E. Auerperga (1646–1673), po Costovem mnenju mojstrsko delo risanja in vrezovanja avtorjev J. B. Bottana in D. Manasserja. Prikazuje pogled na tedanjo Ljubljano s prisposodobami poljedelstva, rudarstva, trgovine in prometa, gradbene umetnosti, kiparstva, živinoreje in lova. Tajnik Dimitz je govoril o zanimivostih iz arhivskih virov, in sicer: 1. o dogovarjanju ob imenovanju cesarskega teologa za Kranjsko (leta 1729), 2. o nemških komedijantih na Kranjskem (1730) in o sporu med vicedomom in tedanjim ljubljanskim škofom, ker so komedijanti ob pustu 1729 v Ljubljani povzročali nered, 3. o gostilničarstvu v Ljubljani v 17. in 18. stoletju. Ker gostilne niso bile oproščene vojaških nastanitvev in teh je bilo veliko, so nastale neprilike, ko so posebno popotniki višjih slojev ostajali brez prenočišč in so morali prenočiti na poštah postajah ali v samostanih. Prihajalo je do pritožb celo na cesarja (ohranjene so pritožbe iz srede 17. stoletja za gostilno Pri divjem možu).

O novejši literaturi je poročal E. H. Costa. Ravnateljstvo je namreč sklenilo, da bi na mesečnih sestankih poslušali poročila o važnejših bibliotečnih pridobitvah in o vsebini pomembnejših del oziroma revij. Costa je opozoril na *Mittheilungen des Frankfurter Alterthumsverein*, kjer je Euler pisal o položaju nemških naseljencev v slovanskih deželah v srednjem veku.

8. 10. 1863.¹⁷⁶ Tajnik je prebral poročilo mandatarja dr. F. Schreya iz Stične o izkopavanjih na Ilovi gori, kjer so našli rimske najdbe¹⁷⁷ ter predaval o doslej manj znani verski sekti na Kranjskem v 16. stoletju (štiftarji, skakači, martretrji). Predavanje je kar cela razprava, čeprav objavljena le v rubirki o mesečnih sestankih. E. H. Costa je v nekrologu septembra 1863 umrlemu Jakobu Grimmu najprej naštel številne smrti znanstvenikov v zadnjih treh letih, zgodovinarje (Schlosser, Dahlmann, Gfrörer), pa Angleže (Macauley, Hollam), Američane (W. Irving, Prescott), Italijane (Rumanin), od Slovanov pa ruskega pisatelja Aksakova in Bulgarina, od Čehov Hanko, potem pa govoril o Grimmu, ki je bil od 1858 dalje član Historičnega društva, navedel Grimmovo pismo iz leta 1858, kjer je ta omenil Trstenjaka in hvalil Costovo Bibliografijo pravne zgodovine, opisal glavna Grimmova dela in omenil, da je veliko študija posvetil slovanskim jezikom in zgodovini. Potem je E. H. Costa prebral poročilo, ki ga je poslal dopisni član društva P. Radič o rokopisu iz dvorne biblioteke na Dunaju,

¹⁷¹ MHK 1863, str. 51–52.

¹⁷² *Blätter aus Krain* 1862, več nadaljevanj.

¹⁷³ R. Hrovatin, SBL, 2. knj., str. 439–441 (F. Pollini).

¹⁷⁴ MHK 1863, str. 59–61.

¹⁷⁵ MHK 1863, str. 55–56.

¹⁷⁶ MHK 1863, str. 67–72.

¹⁷⁷ *Blätter aus Krain* 1861, str. 115.

pod štev. 11.993 rokopisne zbirke, z naslovom *Liber Archivii Collegii Labacensis S.J. (Sociates Jesu)* . . . (602 strani na folio papirju).¹⁷⁸

12. 11. 1863¹⁷⁹ je tajnik prebral prispevek k zgodovini reformacije na Kranjskem, ki ga je poslal društveni mandatar P. Hicinger iz Postojne. Po podatkih iz škofijskega in semeniškega arhiva. Navaja: 1. število krščenih, poročenih, umrlih po podatkih iz protestantskih matrik, kjer je vpisana tudi narodna pripadnost (npr. windisch, deutsch); 2. za leto 1583 in dalje protestantske pevce (cantoren) in učitelje na Kranjskem po podatkih iz starih matrik (omenja Bohoriča, Frischlina itd); 3. razne izdatke dežele za predikante (omenjeni so Krelj, Trubar idr.). Nato je sledilo poročilo o najdbah rimskih novcev v Šilentaboru in Trnju pri Šempetru ter pri Premu in prispevek A. Dimitza o zgodovini jezuitov na Kranjskem iz še nenatisnjenih virov (o gradnji jezuitskega kolegija v Ljubljani, o finančni podpori kranjskih stanov po letih vse do 1740, o številu študentov in učiteljev).

Med novimi publikacijami je bila tokrat predstavljena najprej E. H. Coste Postojnska jama (1863) in separaten odtis iz avstrijskega časopisa za katoliško teologijo (1863) o Rusinih (Ukrajincih). Potem so prebrali še spis dopisnega člana Petruzzija, upokojenega gimnazijskega profesorja na Dunaju, sicer pa kranjskega rojaka, ki je analiziral nekatere antične napise in dopolnjeval starejše pisce (Schönlebn, Dolničarja, Linhart). Gratzy spisa v svojem Repertoriumu žal ne navaja. Ob koncu sestanka je tajnik sporočil, da je društveni član in prizadevni arheolog Alfonz Müllner razrešil ob vznožju Ljubelja pri kraju Šent Lenart na koroški strani najdeni rimski napis in da pravkar raziskuje dva zvana iz srednjega veka v Brodu v Bohinju.

17. 12. 1863¹⁸⁰ je imel tajnik Dimitz sam kar tri predavanja na podlagi arhivskega gradiva. Najprej je govoril o zgodovini ljubljanskega strelišča v 17. stoletju in navezal na to, kar so Mittheilungen že prej objavile, nato o sprejemu freisinškega škofa v Loki na podlagi poročila cesarju Leopoldu I. iz leta 1698, nazadnje pa o mestnih čuvajih na stolpu ljubljanskega gradu; pri tem je navedel nekaj virov, kjer so zapisane njihove pravice.

Leto 1863 pokaže, da je vsa teža mesečnih sestankov, skupno jih je bilo devet, padla na tajnika Dimitza, ki je to leto obdelal in predstavil skupno šestnajst tem. Zgodilo se je, da je nastopil z dvema ali tremi temami in da je bil celo edini predavatelj, kot je bil tudi v Mittheilungen skoraj edini pisec. To brez dvoma kaže na krizo kranjskega zgodovinopisja. Dimitzu stoji ob strani le H. Costa, ki je tega leta prevzel ravnateljstvo in je sam pripravil štiri predavanja. E. H. Costa pa se sedaj kot predavatelj redkeje pojavlja (le trikrat), in še to v glavnem z ocenami novejšje literature, med katero izbira v glavnem tako s slovansko problematiko. E. H. Costa ima namreč v tem času že polno raznih drugih zadržitev.¹⁸¹ Leinmüller je prispeval dve predavanji, po eno pa so poslali P. Radič, P. Hicinger in Petruzzi. Obravnavana tematika temelji pretežno na raziskavah arhivskih virov (nekako dve tretjini), ostalo pa so ocene in prispevki s področja arheologije.

Prvi sestanek v novem letu je bil **18. 2. 1864**.¹⁸² Na njem je Dimitz prebral svoje predavanje o kosezih v Zagorju na področju gospostva Gamberk in ga podnaslovil kot prispevek k pravni zgodovini Kranjske v srednjem veku. Dimitz je govoril o pravicah in svoboščinah kosezov od 15. do 18. stoletja, opozoril, da se v neki uredbi nadvojvode Karla iz leta 1581 omenjajo kot Burger zu Sagor, sami pa so se v neki prošnji iz leta 1580 imenovali Burgermänner.¹⁸³ S tem prispevkom je opozoril na vprašanje, ki je kasneje v našem zgodovinopisju izzvalo vrsto polemičnih člankov in razprav in še danes ni popolnoma razjasnjeno, oziroma imamo o njem razne teorije. H. Costa je prispeval oceno obsežnega dela graškega zgodovi-

¹⁷⁸ France Martin Dolinar, *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje, 1597–1704* (doktorska disertacija na fakulteti za cerkveno zgodovino gregorianske univerze v Rimu; Ljubljana 1976) omenja to Radičevo najdbo in upošteva tudi druge članke in navedbe o jezuitih v MHK.

¹⁷⁹ MHK 1863, str. 84–88.

¹⁸⁰ MHK 1863, str. 99–102.

¹⁸¹ E. H. Costa je bil med ustanovitelji ljubljanske čitalnice, 1861 je bilo na njegov predlog v Ljubljani ustanovljeno pravoznansko društvo, 1863 je postal načelnik Južnega Sokola itd.

¹⁸² MHK 1864, str. 15–18.

¹⁸³ S. Vilfan v *Pravni zgodovini Slovencev* (str. 56) omenja podobo koseškega Zagorja, kjer so hiše razporejene v krogu okrog manjšega trga, za čigar sredini je manjši kultni objekt. Oblika Zagorja pa spominja tudi na obliko poznejših tržnih centrov.

narja F. X. Kronesa *Umriss des Geschichtslebens der deutsch-österreichischen Ländergruppe in seinen staatlichen Grundlagen vom X. bis XVI. Jahrhundert*.¹⁸⁴

Naslednji mesečni sestanek je bil šele **11. 8. 1864**.¹⁸⁵ Ravnatelj Costa je prebral vrsto pisem, ki jih je prejelo društvo, med drugim zahvalno pismo deželenga predsednika barona Schloissnigga ob izvolitvi za častnega člana ter pisma (in knjižna darila) prof. Kronesa iz Gradca, Haselbacha iz Kremsa in Petruzzija z Dunaja ob imenovanju za dopisne člane. Nato je prebral razpravo o cerkvi v Stari Loki, ki so jo zaradi starosti nedavno podrli.¹⁸⁶

15. 9. 1864¹⁸⁷ je ravnatelj H. Costa govoril o dveh upodobitvah Ljubljane, o bakrorezu, ki kaže mesto sredi 18. stoletja iz ptičje perspektive z dodanima grboma Kranjske in Ljubljane, in s kranjskim orlom, in o risbi, ki kaže nekatere predele Ljubljane (Kozlerjevo, Zoisovo hišo itd.). Dimitz je predstavil pesem v latinskem jeziku iz 16. stoletja, ki jo je v celoti tudi objavil.¹⁸⁸ Nekoč je bila napis v kapeli sv. Trojice na Placu v Škofji Loki in opisuje potres 1511 in razne druge nadloge (kugo, hudo zimo, miši, lakoto, vojno in kmečki upor).¹⁸⁹ J. Kozina je govoril o zgodovini sirotišnic na Kranjskem, ki so nastale že v začetku 18. stoletja; zanje ima velike zasluge J. Hofmann. Statut iz leta 1761 je narejen po zgledu graškega. Sirotišnice so sprejemale otroke od šestega do šestnajstega leta. Podatke je črpal Kozina iz rokopisnega gradiva v društvenem arhivu.

13. 10. 1864¹⁹⁰ je ravnatelj Costa pričel mesečni sestanek s pozivom, naj bi se v društvo včlanili novi ljudje. Raznim izobražencem so poslali avgustovsko številko *Mittheilungen*. Costa je dejal, da je bilo nekaj uspeha. Jelovšek je predaval o nekdanji cerkveni razdelitvi Kranjske, ki pa ni bilo objavljeno niti v povzetku. Pač pa je bila v celoti ponatisnjena Elzejeva razprava, ki jo je poslal društvu in so jo na sestanku tudi prebrali (*Historische Miscellen über Stadt und Land*).¹⁹¹ V 1. poglavju je prikazal za zgodovino prometa pomembno pot ob Kokri v 16. stoletju, v 2. poglavju je razpravljal o Salendrovi ulici v Ljubljani, v 3. poglavju o t.i. turški jami pri sv. Krištofu v Ljubljani,¹⁹² v 4. pa o opoldanskem zvonjenju, ki naj bi po njegovih raziskavah nastalo v času turških vpadov na pobudo kranjske dežele. Prvič je tokrat v okviru društva predaval K. Dežman, in sicer o domnevnih koliščarskih stavbah na Kranjskem. Povedal je, da je znanin geolog prof. Hochstetter raziskoval po naročilu dunajske akademije kranjska jezera in ugotovil, da je bilo za taka naselja ob Bohinjskem jezeru prehladno, na Blejskem jezeru je bil že otok, ob Cerknškem jezeru tudi ni našel sledov.¹⁹³ Najdbe mostiščarskih naselij so doslej dokazana le za ljubljansko barje.

10. 11. 1864¹⁹⁴ je H. Costa govoril o treh zanimivih spisih grofa Sigmunda Antona Hohenwarta-Gerlachsteina. Ta je bil rojen na gradu Kolovec (Gerlachstein) pri Domžalah leta 1730, se šolal pri jezuitih na Dunaju in se potem ukvarjal predvsem z botaniko in zgodovino, bil v stikih z znanimi evropskimi znanstveniki, bil v Firencah učitelj zgodovine sinov kasnejšega cesarja Leopolda II., postal 1792 škof v Trstu, 1794 v St. Pöltnu, 1804 nadškof na Dunaju. Umrl je leta 1820 v 91. letu starosti. 1861 so na dražbi v Ljubljani prodali zbirko knjig, časopisov, koledarjev, deželnih kart in rokopisov, ki jih je kupil starinar J. Kozjek kot maklaturo. Med temi papirji je bila tudi mapa z lastnoročnimi spisi grofa Hohenwarta, ki jo je kupil H. Costa. V mapi so bili program pouka zgodovine za toskanske prince, spis o kaznilnici in prisilni delavnici na Dunaju (34. str.) in spomini na jezuite (v francosčini, 149 str.). Na sestanku so prebrali še pisanje dekana P. Hicingerja o pouku na Kranjskem v srednjem veku z vrsto uporabljenih podatkov na podlagi srednjeveških dokumentov.¹⁹⁵

¹⁸⁴ Delo je izšlo v Innsbrucku 1863 in ima 519 strani.

¹⁸⁵ MHK 1864, str. 87.

¹⁸⁶ MHK 1864, str. 9–12.

¹⁸⁷ MHK 1864, str. 87–88.

¹⁸⁸ MHK 1864, str. 87.

¹⁸⁹ V literaturi je to obdelal P. Simoniti: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana 1979, str. 46–47. J. Dolar pa v zborniku *Kmečki upori v slovenski umetnosti*. Ljubljana 1974, str. 6.

¹⁹⁰ MHK 1864, str. 88–91.

¹⁹¹ MHK 1864, str. 89–90.

¹⁹² Tudi »turške šance«.

¹⁹³ Opozarja pa tudi, da je o tem na podlagi Valvasorja pisal že P. Hicinger v *Blätter aus Krain*, št. 27, 1864.

¹⁹⁴ MHK 1864, str. 91–94.

¹⁹⁵ Tega članka ne citira niti V. Schmidt v svoji *Zgodovini šolstva in pedagogike na Slovenskem*, čeprav je očitno, da ga je uporabljal; niti ga ne omenja M. Kos v *Zgodovini Slovencev v srednjem veku do 15. stoletja*.

15. 12. 1864¹⁹⁶ je H. Costa predaval o zgodovini Kazine v Ljubljani od leta 1782 dalje. Povedal je, da je uspelo Dimitzu najti v vicedomskem arhivu dokaze, da je 4. decembra 1782 neki H. Moll, računovodja iz Trsta, pri kranjskem deželnem glavarstvu prosil dovoljenje za »lecturcasino« po vzorcu takih društev v Parizu, Londonu in na Dunaju. Dovoljenje je dobil. V društvu naj bi se ljudje zbirali, razpravljali, imeli biblioteko, zato pa bi bilo treba plačevati članarino. »In disem Club wäre jedem honetten Menschen erlaubt, einzutreten, worunter jedoch die Honoratiores zu verstehen sind« je razvidno iz prošnje. Bolj izčrpne podatke o kazinskem društvu imamo iz leta 1800. Tedaj naj bi neki Castania v gledališki stavbi odprl lokal kazinskega društva. V času francoske oblasti je leta 1810 društvo po zaslugi Franca Galeta bolj oživelo in dobilo statut. Costa je omenil seznam članstva iz leta 1813, ko je štel 178 članov. Navedel je še zanimiv opis očividca iz leta 1814, ki omenja, da je bilo na razpolago veliko časopisov, slovarjev, atlas sveta, pa tudi razni predpisi. Tu so se lahko sestajali trgovci in obrtniki ter sklepali posle, tu so se zbirali oficirji itd.¹⁹⁷ Ob koncu 20. let se je kazinsko društvo preselilo v dve stavbi blizu mestne hiše, nato pa v Gosposko ulico. Leta 1834 je dobilo nov statut, 1837 pa se je preselilo v novozgrajeno stavbo Kazine. Za konec so prebrali še Radičev članek o vojvodi Rudolfu IV: in deželi Kranjski. Avtor zelo hvali Rudolfova prizadevanja za združitev Kranjske v 14. stoletju, omenja njegove zasluge za ustanovitev Novega mesta 1365 in opozarja na skorajšnjo obletnico. To je bila ena redkih razprav na mesečnih sestankih, ki se je ukvarjala s tematiko dinastične zgodovine. Takih razprav sem namreč pričakovala več, saj je eden glavnih očitkov tej generaciji zgodovinarjev, da pišejo predvsem dinastično zgodovino, deželno zgodovino in v nemščini.

V celoti je bilo v letu 1864 šest mesečnih sestankov in skupno trinajst predavanj. Število predavateljev se je skrcilo na osem, od teh sta živela Radič na Dunaju in Hicinger v Postojni, zato so njuna predavanja brali. Povprečno je prišlo na en sestanek eno predavanje in pol. Skoraj popolnoma so izginile ocene novejšje literature (samo enkrat), malo je tudi arheologije (enkrat), pretežni del razprav so raziskave, po študiju arhivskega gradiva, v glavnem iz društvenega arhiva. Največkrat je govoril H. Costa, imel je kar pet predavanj, pa tudi sicer je kot novi ravnatelj vodil mesečne sestanke v nasprotju z dotedanjo prakso, ko jih je vodil tajnik. Dimitz je nekako stopil v ozadje, saj je imel le dve predavanji. Po enkrat so predavanja prispevali Kozina, Jelovšek, Elze, Dežman, Hicinger in Radič. Predavanja so v celoti objavljali v rubriki mesečni sestanki z vsem kritičnim aparatom vred, medtem ko so prej objavljali le povzetke brez opomb. Zelo očitna je popolna odsotnost E. H. Coste kot predavatelja, kar si pa najbrž lahko razložimo z njegovimi številnim funkcijami, ki se jim je 1864 pridružilo še županstvo Ljubljane.

Leta 1865 je Historično društvo imelo zadnje leto samostojne mesečne zборе. Ravnatelj Costa, ki jih je vodil, se je močno trudil, da bi delo društva poživili in res se je med predavatelji pojavilo nekaj novih imen.

19. 1. 1865¹⁹⁸ je H. Costa pričel mesečni sestanek s podatki o stanju varovanja arhivske in druge dediščine na Moravskem. Povedal je, da ima dežela 22 arhivov in bibliotek cerkvenih korporacij, 807 farnih arhivov in 62 farnih bibliotek, 60 graščinskih arhivov in 64 bibliotek, 193 veleposestniških arhivov, 488 mestnih ali občinskih arhivov, 7 mestnih bibliotek, 8 zasebnih arhivov in najmanj še okrog 500 zasebnih arhivov. Costa je zelo obžaloval, da se na Kranjskem še vedno premalo naredi za ohranjanje arhivov in dragocenih knjig. Spet je pozival na skrbno varovanje arhivalij in apeliral zlasti na duhovščino, veleposestnike, občinske uradnike, magistrate in sploh na vse posestnike dokumentov. Posebej aktivni bi morali biti društveni poverjeniki. Jurij Kozina, profesor na višji realki je podal prispevek k zgodovini samostana Kostanjevica in navedel tudi vrsto opatov. Čeprav je društvo obljubilo, da bo to predavanje objavljeno v Mittheilungen, pa se to ni zgodilo. Leinmüller je prebral prispevek o kmečkih ženitvovanjih na Kranjskem in njihovi simboliki. Našteval je razne jedi in zanje navajal slovenska imena (rožiči, pogača, kolači, tički).

¹⁹⁶ MHK 1864, str. 97–99.

¹⁹⁷ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda, V. zv. (1962), str. 177 navaja, da je kazinsko društvo izpričano že leta 1775 in 1790 in da je do francoske dobe omejeno le na plemstvo, potem pa postane zbirališče višjega dela meščanstva ter se od njega celo pričakuje koristi za trgovino ter »za izobrazbo in zbližanje meščanstva«.

¹⁹⁸ MHK 1865, str. 6–8.

16. 2. 1865¹⁹⁹ je H. Costa začel mesečni zbor s predavanjem o Kamničanu, duhovniku Janezu Nepomuku Šlakerju (1791–1863). Posvetil mu je lep in dolg govor, čeprav Šlaker ni bil član društva. Poleg pedagoške dejavnosti je Costa poudaril Šlakerjeve zasluge za razvoj kranjske hranilnice, kjer je bil leta 1849 kurator, 1853 namestnik in 1854 vodja; ustanova je po njegovi zaslugi dosegla lepe uspehe. Veliko je storil tudi kot podpornik revnih študentov in raznih dobroteljskih ustanov. Na njegove stroške je bil izdan Mali slovensko-nemški in nemško-slovenski slovar, ki ga je Šlaker mnogim revnejšim študentom delil zastonj. Costa je omenil tudi njegove dobre odnose s škofi Gruberjem, Kutnerjem, Mešutarjem in Vidmarjem, nič pa ne omenja nezaupanja škofa Wolfa.²⁰⁰ Ob koncu je pohvalil še Šlakerjeve zasluge pri izgradnji drugega nadstropja hranilnične zgradbe v letih 1861–1862.²⁰¹ Ta življenjepis je bil dokaj izčrpen, s poudarkom prav na Šlakerjevih zaslugah za uspeh kranjske hranilnice, vendar pa članka ne omenja niti SBL.

Prof. dr. Bidermann iz Innsbrucka je poslal »Tirolske prispevke k zgodovini Kranjske«. Pri svojih raziskavah je v arhivu cesarskega namestništva v Innsbrucku naletel na listine, ki se nanašajo na turške vpade in v zvezi z njimi dogovore stanov treh notranjeavstrijskih dežel iz leta 1474. Omenja tudi kmečko zvezo (Bauernschaft) na Koroškem, ki je poslala na sestanek koroških in kranjskih stanov v Wolfsberg spoštljivo, a odločno prošnjo; navaja originalna navodila treh dežel deželnemu zboru v Mariboru leta 1495, ki je razpravljal o turški nevarnosti; in omenja originalne koncepte prisege zvestobe kranjskih stanov Karlu V. v Ljubljani 4. julija 1520. Gradbeni adjunkt Leinmüller je društvu poslal obširne rodovnike kranjskih družin Budina, Hren, Codelli in Crobot, narejene na podlagi krstnih in mrliških knjig ter drugih virov.²⁰²

11. 3. 1865²⁰³ je poslal Leinmüller sestavek o uskokih, ki jih je leta 1535 na področju Žumberka naselil cesar Ferdinand, in o svoboščinah, ki so jih dobili v 17. stoletju. H. Costa je prebral predavanje prof. dr. Puffa iz Maribora o pisatelju J. A. Zupančiču (1788–1833), profesorju zgodovine in geografije v Celju, Mariboru in v Kopru. Pisal je nemško prozo, pesmi, biografije, napisal dramo o turškem napadu na Maribor, ki naj bi ostala v rokopisu. P. Radič je predaval o biblioteki stiškega samostana.

6. 4. 1865²⁰⁴ je odprl Costa mesečni zbor z obvestilom, da je Blaznik podaril društvu primerek litografskega šematizma cesarskih mehiških čet avstrijskih prostovoljcev iz leta 1864. Od dopisnega člana prof. Puffa iz Maribora je društvo prejelo biografijo bibliotekarja Likavca, od prof. Petruzzija z Dunaja pa epigrafske novice, ki so jih objavili.²⁰⁵ V zvezi z biografijo prof. Zupančiča, ki so jo obravnavali na zadnjem sestanku, je povedal Costa, da je graški Der Aufmerksame 17. 2. 1829 prinesel naznanilo, da je bila pravkar objavljena drama Der Türkensturm auf Marburg 1529. H. Costa je iz podatkov svoje zbirke prikazal proračun celotne cesarske vojske in njene oskrbe v letu 1778, ki ga je izdelal štabni avditor F. Zur. Prebrali so še sestavek prof. Petruzzija o poganskih grobovih na Belšici na Gorenjskem, o katerih je poročal že Valvasor. Babnik je dejal, da je bil poleg, ko so leta 1831 šli pogledat to najdišče, kjer naj bi bili grobovi Tauriskov.²⁰⁶

18. 5. 1865²⁰⁷ je ravnatelj Costa sporočil, da je P. Hicinger poslal društvu kar sedem pripevkov, in sicer: k zgodovini Novega mesta, o neopisanem rimskem kamnu pri Verneku ob Savi, k vrstnemu redu deželnih glavarjev, vladarjevih namestnikov in poslancev na Kranjskem,²⁰⁸ k vrstnemu redu mestnih sodnikov in županov Ljubljane,²⁰⁹ k statistiki o Kranjski iz

¹⁹⁹ MHK 1865, str. 13–16.

²⁰⁰ M. Miklavčič, SBL, 11. zv., str. 652 (J. Šlaker).

²⁰¹ To je stavba na vogalu današnje Poljanske ceste in Krekovega trga.

²⁰² MHK 1865, str. 22–24.

²⁰³ MHK 1865, str. 48–50.

²⁰⁴ MHK 1865, str. 50–54.

²⁰⁵ MHK 1865, str. 55–71.

²⁰⁶ MHK 1865, str. 54.

²⁰⁷ MHK 1865, str. 62–68, 78.

²⁰⁸ MHK 1865, str. 117 (nadaljuje Valvasorjev seznam).

²⁰⁹ MHK 1865, str. 119 (nadaljevanje Valvasorja in Kluna).

18. stoletja,²¹⁰ izvleček iz listinskega registra Kamnika,²¹¹ in o važnosti geologije za Kranjsko. To predavanje je bilo na sestanku prebrano in takoj objavljeno.^{212, 213}

Leinmüller je poročal o protiturskem taboru pri Košani.²¹⁴ Skliceval se je na razpravo Karla Prennerja v I. letniku Carniolie in našteval taborske cerkve na Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem, Kočevskem. Dal je opis organizacije obrambe v 16. in 17. stoletju in poimensko našteval tudi kapitane košanskega tabora. Ravnatelj Costa je znova obžaloval, da sestanki niso bolje obiskani. Javno se je zahvalil članom društva iz Zagreba, posebej nekemu Hochbaumu, ki je društvu podaril škofu Strossmayerju posvečeno karto Troedine kraljevine Hrvatske, Dalmacije in Slavonije v devet folio polah, izdelanih leta 1861. Ravnateljstvo se je tudi zavzemalo za to, da bi v Stični najdena portreta dobrotnikov samostana, nadvojvode Leopolda Avstrijskega in njegove žene Viride, dobilo Historično društvo, slikar Karinger bi ju pa restavriral. Na sestanku so sklenili še, da bi za petstoletnico ustanovitve Novega mesta kot separat odtisnili Hicingerjevo razpravo Beiträge zur fünfhundertjährigen Gründungsfeier von Neustadt (Rudolfswerth) in Unterkrain in jo poslali raznim korporacijam in pomembnim osebam. Od 18. do 21. avgusta 1865 pa bi bila slovesna proslava jubileja.

Ljubljanski župan dr. E. H. Costa je v zvezi s splošnim praznovanjem šeststoletnice Dan-tejevega rojstva orisal njegovo življenje in delo, P. Radič pa je podal biografijo pravkar umrlega društvenega člana gradbenega direktorja Gintla.

9. 8. 1865²¹⁵ je bil zadnji mesečni sestanek, o katerem nam poročajo Mittheilungen. Na njem je najprej govoril ravnatelj društva in omenil zahvalna pisma novoizvoljenih častnih in dopisnih članov. Prof. dr. Bidermann iz Innsbrucka je poslal dopis v zvezi z vprašanjem nekdanje Slovenske marke in se zavzel za stare deželne meje proti Hrvaški ter opozoril na nekatere listine v arhivu v Innsbrucku. Razveseljiv dokaz priznanja kranjskemu društvu je po besedah H. Coste pismo člana dunajske akademije in direktorja numizmatičnega kabineta Bergmanna, ki je obenem poslal svoje delo o sistemih ureditve zbirk srednjeveških in modernih novcev in medalj.²¹⁶

P. Radič je društvu posredoval 94. številko mariborskega lista Correspondent für Untersteiermark z opisom znanstvenega dela umrlega prof. dr. R. Puffa, ravnatelj Costa pa je prebral sestavek o Puffu iz Grazer Zeitung.²¹⁷ Navedel je podatke o Puffovi zapuščini. Med drugim omenja, da je imel Puff več kot 600 zvezkov predvsem znanstvene literature, preko 700 novcev, 2180 kosov vrezanih grbov, 600 pečatov, okrog 400 listin in razne druge starine ter dejal, da je Puff marsikaj namenil Historičnemu društvu za Kranjsko, kakor je razvidno iz njenega dopisa z dne 7. maja 1865,²¹⁸ vendar je uresničitev tega namena preprečila Puffova smrt. Njegovo rokopisno zapuščino²¹⁹ danes hrani graški deželni arhiv.

P. Hicinger je poslal svoje predavanje o gotskih cerkvah na Kranjskem, predvsem o cerkvi v Cerknici,²²⁰ župnik Elze pa je podal sliko »kulturnega stanja na Kranjskem v 16. stoletju« kar je tu objavljeno le v povzetku, ker je Elze nameraval napisati o tem širšo razpravo. V omenjenem krajšem pregledu je Elze opozoril na silno težak položaj Kranjske v 16. stoletju, ko so jo prizadeli turški vpadi, vojne z Benečani, z martolozji (te imenuje ljudstvo, katerega izvor ni poznan!). Dalje omenja velike obremenitve kmetov z deželno obrambo (grmade, tabori), davki, posledicami padca vrednosti denarja. Omenja tudi t.i. vinski davek (der Haus-trunkel war besteuert). Kmet je v najtežjih letih lahko obdeloval polje le ponoči, ker je bil podnevi zaposlen z obrambo. Bilo je veliko pomanjkanje živine, za trgovino pa so morali pla-

²¹⁰ MHK 1865, str. 111.

²¹¹ MHK 1865, str. 109–111.

²¹² MHK 1865, str. 63–65.

²¹³ Pojem kulturna zgodovina razume širše, vanjo je po njegovem vključena tudi gospodarska zgodovina, kakor je to razvidno tudi iz omenjene razprave.

²¹⁴ MHK 1865, str. 65–68.

²¹⁵ MHK 1865, str. 95–100.

²¹⁶ Bergmann: Darstellung mehrerer bisherigen Systeme für Anordnung von Sammlungen mittelalterlicher und moderner Münzen und Medaillen.

²¹⁷ Grazer Zeitung, št. 146, 28. jun. 1865.

²¹⁸ To pismo je bilo prebrano na občnem zboru 1865 (MHK 1865, str. 96).

²¹⁹ SBL, knj. II., str. 595.

²²⁰ MHK 1865, str. 96–98.

čevati razne dajatve, tako na poti med Ptujem in Trstom omenja kar štirinajst dajatev. Temu se je pridružila še kuga in razne druge bolezni. Elze omenja tudi skrb za reveže, govori o organizaciji poštne službe, in zaključí z ugotovitvijo, da je kljub številnim viharjem in tegobam bila to doba velikega duhovnega razcveta, v kateri je bil postavljen temelj nacionalne literature. Imenoval jo je »zlata doba za Kranjsko«. S tem predavanjem²²¹ se je Elze poslovil od Historičnega društva, ker je odhajal na novo službeno mesto.

Na mesečnih sestankih 1865, ki jih je bilo skupaj šest, je bilo prebranih enajs referatov. Največkrat je besedo imel H. Costa, ki je kot ravnatelj opozarjal na razna pereča vprašanja, bral pisma nekaterih vidnejših društvenih članov ipd. Sam je pripravil štiri predavanja, od tega dve biografiji. Prav tako štirikrat je predaval Leinmüller. Po dve predavanji so pripravili Hicinger, Radič, Puff in Bidermann; če sami niso bili navzoči, so njihova predavanja prebrali. Po eno predavanje so imeli Kozina, Petruzzi, Babnik, Elze in E. H. Costa. Program predavanj kaže precejšnjo širino, zajema problematiko od arheologije do etnologije in umetnostne zgodovine, prevladujejo pa predavanja, pripravljena na osnovi študija virov. Kaže se zanimanje za gospodarsko zgodovino, precej je tudi biografij. Kljub vsemu pa je društvo moralo doživljati krizo, kar kažejo neprestana Costova opozorila, da bi sestanki morali biti bolj obiskani, da bi člani društva morali biti bolj prizadevni ipd.

Leta 1867 je prišlo po sporazumu z Muzejskim društvom do skupnih sestankov Historičnega in Muzejskega društva v prostorih Muzejskega društva. Toda o teh skupnih sestankih Mittheilungen ne poročajo, pač pa Laibacher Zeitung.

15. 5. 1867²²² je sestanek začel državni pravdnik dr. Lehmann kot namestnik predsednika Muzejskega društva za Kranjsko in spregovoril o pomenu skupnih sestankov. Kot zastopnik Historičnega društva je navzoče pozdravil tajnik A. Dimitz in izrazil mnenje, da bosta obe društvi sodelovali s skupnim ciljem pospeševati domoznanstvo. Nato so se kot predavatelji zvrstili: Valenta, ki je govoril v imenu avstrijskega planinskega društva (Alpenverein) o Pernhartovi sliki Grossglocknerja, Dežman, ki je govoril o mehiškem prostovoljcu, piscu člankov o podzemnih jamah in sodelavcu Muzejskega društva H. Hauffnu. Spomnili so se častnega člana Muzejskega društva ministrskega svetnika M. Kollerja, ki je umrl na Dunaju. Prebrali so predavanje prof. dr. J. Hyrtla z Dunaja in bili seznanjeni z novimi pridobitvami Muzeja (pretežno zbirke kamenin in novcev).

28. 11. 1867²²³ so pred pričetkom predavanj navzočim pokazali nove pridobitve prirodoslovne in umetniške zbirke. Dežman je v zvezi s Pernhartovo sliko Triglavske panorame podal oris velikanske verige Julijskih Alp. Sledile so razne prirodoslovne teme.

3. 1. 1868²²⁴ je bilo na sestanku veliko ljudi. Kustos Dežman je predstavil srednjeveške in antične predmete nedavnih izkopavanj. Akademski slikar Künkl je govoril o najdbah na Ljubljani. Nekdanji kustos Historičnega društva Jelovšek je poročal o neki rimski najdbi. Sledila so še tri predavanja s prirodoslovno tematiko.

4. 3. 1868²²⁵ je govoril prof. Konšek o klimatskih razmerah na Dolenjskem, Trinker o zemeljski smoli, Valenta o statistiki otroških umorov, Dežman o zbirki medalj. Ob koncu so sledila obvestila o novejših darilih, ki jih je prejelo Muzejsko društvo.

18. 4. 1868²²⁶ so imela 4 predavanja naravoslovno tematiko. Edino Trinker je predaval o zgodovini dolenjskega železarstva, in omenil, da je Čevljarski most v Ljubljani delo dvorske železarne.

14. 11. 1868²²⁷ je sestanek vodil Dežman in najprej predstavil nove pridobitve Muzejskega društva (keltske in emonske najdbe). Potem je govoril o novih spisih na Dunaju živečega prof. Petruzzija o rimskih napisih; ostala predavanja pa so bila posvečena naravoslovju.

²²¹ MHK 1865, str. 98–100.

²²² LZtg 17. 5. 1867.

²²³ LZtg 29. 11. 1867, 30. 11. 1867.

²²⁴ LZtg 4. 1. 1868.

²²⁵ LZtg 6. 3. 1868.

²²⁶ LZtg 24. 4. 1868.

²²⁷ LZtg 17. 11. 1868.

Skupni sestanki so pomenili popolno prevlado naravoslovnih tem. Vodilna osebnost je bil K. Dežman, medtem ko je bila udeležba nekdanjih predavateljev in članov Historičnega društva zelo skromna (Dimitz, Konšek, Jelovšek).

V naslednjih letih se je položaj za Historično društvo še poslabšal. Od leta 1869 dalje je Laibacherica poročala le še o sestankih Muzejskega društva, čeprav naj bi šlo za skupne sestanke, kajti Historično društvo je formalno še obstajalo. Zvrstili so se sestanki: 22. januarja, 26. februarja, 24. marca in 29. aprila 1869; 19. januarja, 9. februarja, 2. marca, 29. aprila, 19. maja, 21. julija in 14. decembra 1870; 25. februarja, 5. aprila, 17. maja in 31. oktobra 1871; 21. marca 1872 ter 14. oktobra 1874.²²⁸ Na teh sestankih so kot predavatelji nastopali Trinker, Dežman, Perger, A. Luschin iz Gradca, Konšek, torej v glavnem zastopniki nemške stranke na Kranjskem. Od leta 1870 dalje zasledimo v poročilih tudi obvestilo, da je sestanku sledil društveni večer v kazinski restavraciji.

Izmed tem, ki bi bile zanimive za zgodovinarje, naj omenim, da je 17. maja 1871 Dežman prebral spis Th. Elzeja, tedaj pastorka v Benetkah, o reformaciji na Kranjskem. Dežman sam pa je leta 1875 predaval o mostičarjih na Ljubljanskem barju.²²⁹

²²⁸ Mittheilungen des Musealvereines für Krain (MMK), 2. letnik, 1889, str. IX.

²²⁹ MMK 1889, str. X.

Zusammenfassung

DER HISTORISCHE VEREIN FÜR KRAIN

(6. Teil)

Olga Janša-Zorn

Bereits zu Beginn der sechziger Jahre gerieten die Monatsversammlungen in eine Krise, die sich in der Mitte der sechziger Jahre noch vertiefte. Die Zahl der Versammlungen ging nicht nur stark zurück, sondern es läßt sich auch sonst feststellen, daß es immer weniger richtige Vorträge gab und daß vorwiegend über Buchnovitäten auf dem Gebiet der Geschichte und Geographie berichtet wurde, wobei sich vor allem E. H. Costa Verdienste erwarb. Da er jedoch 1864 Bürgermeister von Ljubljana/Laibach wurde und auch noch viele andere Funktionen innehatte, fungierte er immer seltener als Vortragender, und die Last der Verantwortung für die Monatsversammlungen fiel zunehmend auf den Vereinssekretär Dimitz. Dieser trat manchmal in einer Versammlung selbst mit drei Vorträgen auf, denn es begann an Vortragenden zu mangeln. Einige bis dahin sehr aktive Redner verließen Ljubljana (Jelovšek übersiedelte nach Triest, Nečasek nach Prag, Radič nach Wien, Elze nach Meran), einige starben (Metelko, Poklukar, Hicinger), wieder andere meldeten sich nicht mehr zu Wort (Trstenjak).

Es war H. Costa, der Dimitz in seinen Bemühungen noch am längsten unterstützte. In den Jahren 1863–67 wurde er auch Vereinspräsident und klagte oftmals über den schlechten Besuch der Versammlungen. In den letzten Jahren wurde in den Versammlungen am häufigsten die Problematik der Archivalien sowie die Veröffentlichung dieser Quellen behandelt.

Im Jahr 1866 wurden die Monatsversammlungen eingestellt. Als Hauptgrund dafür werden in den »Mittheilungen« der Krieg und der Ausbruch der Cholera angegeben, obwohl die Ursachen mit Sicherheit auch in den aufkommenden deutsch-slowenischen Gegensätzen zu suchen sind.

Dann kam es 1867 zu einem Abkommen zwischen dem Historischen Verein und dem Musealverein für Krain über gemeinsame Versammlungen. In den Jahren 1869–72 fanden tatsächlich 22 statt, werden jedoch in den »Mittheilungen« nicht erwähnt. Kurze Berichte darüber bringt die »Laibacher Zeitung« und auch hier ist die Rede nur von Versammlungen des Musealvereins für Krain. Auch war die auf den Versammlungen behandelte Thematik – mit Ausnahme des Vortrags von Th. Elze über die Reformation – ausschließlich naturhistorischen Inhalts. Ab dem Jahre 1872 aber fanden auch diese gemeinsamen Versammlungen nicht mehr statt.

SLOVENSKA MATICA, SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 8, (061) 214-190

in Zveza zgodovinskih društev Slovenije imata sklenjen dogovor o sodelovanju, po katerem lahko člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ob predložitvi potrjene članske izkaznice v prostorih Slovenske matice nabavljajo vse Matične publikacije **po ugodnejši ceni, ki sicer velja le za redne Matične člane.**

Iz bogatega izbora leposlovnih in različnih strokovnih del opozarjamo zlasti na nekaj knjig z zgodovinsko tematiko (zaloga nekaterih med njimi bo v kratkem času pošla):

Slovenska matica 1864–1964 (zbornik razprav in člankov)

Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1864–1964

Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1964–1983

Koroški plebiscit (zbornik razprav in člankov)

Vojeslav Molè: Iz knjige spominov

Lavo Čermelj: Spomini na moja tržaška leta

Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom

Francè Koblar: Moj obračun

Franc Petek – Janko Pleterski: Spomini koroškega politika

Edvard Kocbek: Peščena ura. Pisma Borisu Pahorju 1940–1980

Primož Simoniti: Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja

Alojz Rebula: Zeleno izgnanstvo (roman o tržaških letih Eneja Silvija Piccolominija)

Anton Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije (komentiran prevod knjig iz let 1788 in 1791)

Karel Clarici: Knjiga moje mladosti (spominski opis grajskega in meščanskega življenja na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja)

Josip Vošnjak: Spomini (uredil in opombe napisal Vasilij Melik)

Franc Kos: Izbrano delo (izbral, uredil in opombe napisal Bogo Grafenauer)

Ivan Hribar: Moji spomini II. (izbral in uredil Vasilij Melik)

Boris Pahor: V labirintu (avtobiografski roman iz časa 1946–1949)

Anton Novačan: Jeruzalem–Kairo. Spomini 1942–1945 (uredil Bruno Hartman)

Peter Mohar: Med nebom in peklom. Pričevanje iz plebiscitnega leta

Bogo Grafenauer: Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj (uredil, spremno besedo in opombe napisal Janko Prunk)

Irena Gantar Godina: Masaryk in masarykovstvo pri Slovencih

Fran Šuklje: Iz mojih spominov I. (izbral in uredil Vasilij Melik)

Božo Otošec: Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem

Boris Pahor: Ta ocean strašno odprt (korespondenca z E. Kocbekom)

James C. Davis: Vzpon z dna. Slovenska kmečka družina v dobi strojev (o Žužkovih iz Slivnega oz. Vižovelj pri Devinu)

Janez Strnad: Zgodbe iz fizike (o zgodovini velikih odkritij)

Niccolò Machiavelli: Politika in morala (prevedel in z opombami opremil Niko Košir; knjiga vsebuje tudi znamenito besedilo »Vladar«)

Fran Zwitter: O slovenskem narodnem vprašanju

Ferdo Gestrin: Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem

Vasko Simoniti: Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju

Dragotin Cvetko: Slovenska glasba v evropskem prostoru

Dnevnik cesarja Marka Avrelija

Platon: Poslednji dnevi Sokrata

Dušan Pirjevec: Estetska misel Franceta Vebra

Anton Stres: Heglovo in Marxovo pojmovanje svobode

Izidor Cankar: Razvoj stila v starokrščanski dobi in zgodnjem srednjem veku

Izidor Cankar: Razvoj stila v visokem in poznem srednjem veku

Izidor Cankar: Razvoj stila v dobi renesanse